

организации учебного процесса студентов-заочников, т.к. развитие личности в образовательной системе вуза – это становление профессионала в избранном виде деятельности, обладающего таким уровнем знаний, умений, умственного развития, который обеспечит ей продуктивное саморазвитие в самостоятельной профессиональной деятельности.

М.Г.Вісвська

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД – ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

В статті розглядається сутність поняття «компетентність» і «компетентний підхід», значення компетентності спеціалістів економічного профілю.

In the article the essence of notion is considered "competence", value of competence of specialists economic type, new approaches in relation to forming of competence of specialists in higher educational establishments.

Глобальні зміни, що відбуваються у суспільстві, у тому числі процеси інтеграції у європейській освітній простір, обумовили появу нових соціально значимих орієнтирів у системі вищої професійної освіти. На ринку праці все більшим попитом користуються не просто кваліфіковані фахівці, а творчі особистості, які здатні самі отримувати необхідні знання та на їх підставі створювати нові. В умовах інноваційного розвитку економіки відбуваються докорінні зміни освітньої парадигми. Освітні заклади повинні не лише надавати професійні знання, вміння та навички, а й сформувати певний ряд професійно значимих та соціально необхідних особистісних якостей (компетенцій), що характеризують соціальний портрет майбутнього фахівця. Тобто мова йде про зміни у характері освіти – у його спрямованості, меті, змісту. Новою парадигмою результату освіти вважає І.А.Зіміння [4], стають ключові компетенції.

Формулювання цілей роботи.

Мета дослідження – розкрити сутність поняття «компетентність» та реалізацію компетентнісного підходу у практиці підготовки економістів

Результати дослідження.

У ході наукового пошуку встановлено, що термін «компетентнісний підхід» використовувався у США ще у 70-ті роки, а у 90-х був розповсюджений вже у Великобританії, Ірландії, Австралії та Новій Зеландії переважним чином для професійно-технічного навчання. У теперішній час зроблено спробу розповсюдити цей досвід і на вищу освіту. Формування мінімальних стандартів професійної компетентності є безумовно завданням галузі промисловості чи груп компаній, що приймають на роботу персонал. Навчальні програми, на підставі яких готують для отримання певної професійної кваліфікації, спрямовані на задоволення таких стандартів чи проходження професійно-кваліфікаційних іспитів. Тому у певних європейських країнах, робляться спроби створення національних професійних стандартів та методів випробувань з них. У нас означена проблема вирішується іншим шляхом

Аналіз чисельних вітчизняних та російських науково-методичних і педагогічних джерел засвідчив наявність різноманітних підходів і науковців і практиків до розкриття сутності поняття «компетентність», яке є основою компетентнісного підходу.

Згідно словника В.Даля [2] «компетентний» визначався як такий, що може, має право судити про щось, визнаний.

Дослідженням компетентності як наукової категорії стосовно освіти займалась А.К.Маркова. [5] Вона виокремила у структурі професійної компетентності наступні блоки: професійні (об'єктивно необхідні) знання; професійні (об'єктивно необхідні) вміння; професійні психологічні позиції, настанови фахівця, що вимагає від нього професія; особистісні особливості, що забезпечують оволодіння фахівцю професійними знаннями та вміннями.

У наступних роботах дослідниця вже виокремила спеціальну, соціальну, особистісну та індивідуальні види професійної компетентності.

Треба зазначити, що у другій половині ХХ століття у науковій літературі поняття компетентність трактувалося і як синонім професіоналізму і як одне з його складових.

Значний вклад у розробку проблем компетентності внесли І.А.Зімня, Н.В.Кузьміна, А.К.Маркова, Л.М.Мітіна,

Л.А.Петровська, Дж.Рамен, Р.Уайт, Д.Хаймс, А.В.Хуторський, В.Хутмахер та інші.

У документах ЮНЕСКО окреслюється коло компетенцій, які повинні розглядатися як бажаний результат освіти. У доповіді на міжнародній комісії з освіти для ХХІ століття «Образование: сокрытое сокровище» Жак Делор, сформулював «чотири стовпа», на яких базується освіта: навчитися пізнавати; навчитися робити; навчитися жити разом; навчитися жити. [4]

У 1996 році у Берні на симпозіумі за програмою Ради Європи було поставлено питання про те, що для реформ освіти суттєвим є визначення ключових компетенцій, які повинні придбати ті хто навчаються як для успішної праці, так і для подальшої вищої освіти.

Радою Європи було прийнято визначення п'яти ключових компетенцій, якими «повинні бути озброєні молоді європейці»:

- політичні та соціальні компетенції, такі як здатність приймати відповідальність, приймати участь у прийнятті групових рішень, вирішувати конфлікти без насилля, приймати участь у підтримці та покращенні демократичних інститутів;
- компетенції, що пов'язані з життям у багато культурному суспільстві. Для того, щоб контролювати прояв расизму та ксенофобії та розвитку клімату нетолерантності, освіта повинна озброїти молодь міжкультурними компетенціями, такими як прийняття розбіжностей, поваги до інших та здатність жити з людьми інших культур, мов та релігій;
- компетенції, що відносяться до володіння усної та писемної комунікації, які особливо важливі для роботи та соціального життя, з акцентом на те, що тим людям, які не володіють ними, погрожує соціальна ізоляція. У тому ж контексті комунікації все більшу важливість набуває володіння більше чим однією мовою;
- компетенцій, що пов'язані зі зростанням інформатизації суспільства. Володіння цими технологіями, розуміння їх застосування, слабких та сильних сторін та засобів, критичного судження по відношенню до інформації, що

розповсюджується мас-медійними засобами та рекламою, здатність вчитися на протязі життя у якості основи неперервного навчання у контексті як особистого, професійного, так і соціального життя»

За визначенням міжнародних експертів, ключові компетенції є інтегрованим утворенням, що містить комплекс різних компонентів, від яких залежить особистий і суспільний прогрес. Рекомендації з їх набуття, починаючи з 1996 року, увійшли до багатьох документів про якість освіти зарубіжних країн («Біла книга», 1996; Меморандум з освіти впродовж життя, 2000; план дій Євросоюзу і Ради Європи, 2002 та інші).

Синонімом поняття компетентність виступає «базовий навик» Б.Оскарсон зазначає, що вони об'ємні «розвиваються як доповнення до специфічних професійних. Так ключові компетенції включають окрім іншого здатність ефективної роботи у команді, планування, вирішення проблем, творчість, лідерство, підприємницьку поведінку, організаційне бачення та комунікативні навички.» [6]

До «життєвих навичок» віднесено самоуправління, відносини з іншими людьми, «ключових навичок»: комунікація, вирішення проблем «соціальні та громадські навички»: соціальна активність, цінності; «навички для отримання зайнятості обробка інформації підприємницькі навички: дослідження ділових можливостей; управлінські навички: консультування, аналітичне мислення; «широкі навички»: аналіз, планування, контроль.

Із терміном компетентність тісно пов'язані питання змісту стандартів та процедура атестації викладачів. Так у «Стратегії модернізації змісту загальної освіти», що прийнята у Росії на початку ХХІ століття, були сформульовані основні положення компетентнісного підходу в освіті, вузлове питання якого – компетентність.

В означеному документі вказується, що це поняття ширше, чим поняття знання, чи вміння, чи навички воно включає їх у собі, воно має інший сенс, і включає не тільки когнітивну та операційно-технологічну складову, а й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову. У той же час автор проекту «Стандарт загальної освіти» А.В.Хуторський [7]

вважає, що до змісту основних ключових компетенцій входять ціннісно-сміслові, загальнокультурні, навчально-пізнавальні, інформаційні, комунікативні, соціально-трудова та особистісні компетенції.

Із метою упорядкування існуючих різноманітних трактувань компетентностей автори «Стратегії модернізації змісту загальної освіти» пропонують розмежувати компетентності за сферами, вважаючи що у структурі ключових компетентностей повинні бути представлені:

- компетентність у сфері самостійної пізнавальної діяльності, підґрунтям якої є засвоєння способів придбання знань із різних джерел інформації, у тому числі позашкільних;
- компетентність у сфері громадсько-суспільної діяльності (виконання ролі громадянина, виборця, споживача);
- компетентність у сфері соціально-трудова діяльності (у тому числі вміння аналізувати ситуацію на ринку праці, оцінювати власні професійно можливості, орієнтуватися у нормах та етиці взаємостосунків, навички самоорганізації);
- компетентність у побутовій сфері (включаючи аспекти власного здоров'я, сімейного благополуччя та ін.);
- компетентність у сфері культурно-досугової діяльності (включаючи вибір шляхів та способів використання вільного часу, культурно та духовно збагачуючих особистість).

На думку І.А.Зимньої, освіта зіткнулася з достатньо складною проблемою визначення як змісту поняття компетентність, так і підставою розмежування ключових компетенцій, а також обсягу компонентів, що входять до них. Це, свою чергу, на думку дослідниці, ускладнює і розробку підходів (процедур, критеріїв, інструментів) до їх оцінки як результату освіти. Тому авторкою було виокремлено та теоретично обґрунтовано підстава групування ключових компетенцій, визначено основну, необхідну їм номенклатуру ти види компетентностей.

Теоретичною основою виокремлення трьох груп ключових компетенцій підкреслює І.А.Зимня, стали сформульовані у психології положення про те, що людина є суб'єктом спілкування, пізнання та праці (Б.Г.Ананьєв), що

людина проявляється у системі відносин до суспільства, іншим людям, до себе, до праці (В.М.Мясіщев), що компетентність людини має вектор акмеологічного розвитку (Н.В.Кузьміна, А.О.Деркач), що професіоналізм включає компетентності (А.К.Макарова).

Враховуючи означене І.А.Зимня запропонувала три основні групи компетентностей: компетентності, що відносяться до самого себе як особистості, як суб'єкту життєдіяльності; компетентності, що відносяться до взаємодії людини з іншими людьми; компетентності, що відносяться до діяльності людини, та проявляються у всіх її типах та формах.

Заслуговують на увагу дослідження В.І.Байденко, Н.А.Гришанової, Д.А.Махотіна, Ю.Г.Татура, Ю.В.Фролова та інших, в яких висвітлюються питання компетентності у структурі моделі якості підготовки спеціалістів, інтелектуалізації змісту вищої освіти як складової компетентнісного підходу, концептуальної моделі державних освітніх стандартів у компетентнісному форматі тощо. Означені питання вивчаються у рамках дії дослідницького центру проблем якості підготовки спеціалістів Московського інституту сталі та сплавів (Технічного університету) та обговорюються під час роботи методологічних семінарів таких як «Росія у Болонському процесі: проблеми, завдання, перспективи», «Методологія та практика розробки та реалізації системи управління якістю підготовки спеціалістів на підставі компетентнісного підходу» та інші. Треба зазначити, що останній семінар буде проведено на базі Донецького державного медичного університету ім. М.Горького, який має 20т-и річний досвід успішної реалізації системи управління якістю підготовки фахівців на підставі компетентнісного підходу. Заклад за результатами щорічних ліцензійних іспитів займає перше місце з якості підготовки випускників медичного та стоматологічного факультетів.

Аналіз дисертаційних досліджень із означеної проблеми свідчить про значну увагу до розвитку комунікативної компетентності студентів-менеджерів, формування комунікативної компетентності менеджерів туризму у процесі вивчення іноземної мови, розробки психодіагностичної моделі

професійної компетентності менеджера інноваційного освітнього закладу, формування мовної компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної освіти, формування соціально-психологічної компетентності менеджерів туристичної сфери у процесі професійної підготовки у туристичному ВНЗ. В.І.Местечкін зосередив свою увагу на розвитку комунікативної компетентності менеджерів освіти у процесі підвищення кваліфікації. Розвитком організаційно-педагогічної компетентності менеджера освіти у процесі управлінської діяльності у професійному навчальному закладі займався С.А.Баландін. Формування фізкультурно-спортивної компетентності майбутніх менеджерів було предметом дослідження С.Р.Гілазієвої. Проблему формування професійної компетентності менеджерів соціально-культурної діяльності у ВНЗ культури та мистецтв вивчала М.В.Асаїнова. О.А.Єршова зосередила свою уваги на формуванні управлінської культури як компонента професійної компетентності майбутнього менеджера. Соціальні детермінанти формування комунікативної компетентності менеджерів вивчала О.В.Полякова. Наведений неповний перелік завершених досліджень, що проведені у Росії, свідчить про інтерес до проблеми як педагогів, так і психологів та соціологів.

Серед українських вчених заслуговують на увагу роботи Н.Д.Креденець (Теоретичні та методичні засади формування професійної компетентності молодших спеціалістів легкої промисловості), М.В.Вачевського (Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійних компетенцій), В.С.Локшина (Професійна компетентність менеджерів соціокультурної сфери в контексті модернізації вищої освіти), О.І.Гури (Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури), Л.З.Тархан (Теоретичні та методичні основи формування дидактичної компетентності майбутніх інженерів-педагогів), Я.І.Журецького (Формування професійної компетентності майбутнього вчителя як комплексна проблема взаємодії університету та середніх навчальних закладів), А.Г.Протасова (Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх

фахівців із неруйнівного контролю та технічної діагностики), С.Е.Трубачевої (Формування загально навчальних компетентностей учнів основної школи), А.О.Вітренко (Теорія і технологія формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової драматургії) Т.В.Дяченко (Теоретико-методологічні засади формування професійної компетентності фізичних реабілітологів у системі неперервної освіти) та інші.

Як свідчить аналіз наукових досліджень, у нас термін компетенція та компетентнісний підхід набув більш широке та нажаль менш визначене трактування. Потребує уточнення формулювання критеріїв кінцевого результату процесу навчання на підставі компетентнісного підходу та деталізація процедур оцінювання різноманітних компетенцій. Відкритим є питання переліку професійних компетенцій фахівця з економіки.

Аналіз наукової літератури свідчить, що можна виокремити декілька варіантів реалізації компетентнісного підходу; концептуальний варіант реалізації (відображення спільності), диференціально-компетентнісний варіант реалізації компетентнісного підходу, інтегро-компетентнісний варіант та кваліфікаційно-компетентнісний.[1]

Сучасна підготовка фахівця з економіки здійснюється у відповідності до освітньо кваліфікаційної характеристики (далі ОКХ), де мета вищої економічної освіти та професійна підготовка (вимоги до соціально-важливих компетенцій фахівця) відображається у формі системи умінь вирішувати певні завдання діяльності. ОКХ трансформується у модель підготовки фахівця у вигляді освітньо-професійної програми підготовки (ОПП). В останньому документі висвітлюються вимоги до змісту навчання студентів у формі системи модулів змісту навчання та нормативний термін навчання у відповідності до певного рівня професійної діяльності. ОКХ та ОПП у системі вищої освіти України є складовими системи стандартів вищої освіти.

Висновки. Актуальність проблеми формування компетентності у фахівця з економіки, навчально-практичні зусилля та пошук науковців у підготовці компетентних економістів обумовлені необхідністю усунення існуючих

протиріч у сучасній економічній освіті. Подальші дослідження передбачається провести у напрямку реалізації компетентнісного підходу в процесі підготовки фахівців з економіки та розробки методів вимірювання прояву важливих показників компетенцій.

Література

1. Белоцерковский А.В., Дудырев Ф.Ф. и др. Системный анализ классификаторов и перечней направлений и специальностей ВПО РФ варианты модернизации для ГОС третьего поколения// Повышение качества непрерывного профессионального образования: Материалы Всероссийской научно-методической конференции с международным участием: В 2ч. Ч.1/ Под науч. ред. С.А.Подлесного; Отв. За вып Ю.С. Перфильев. Красноярск: ИПЦ КГТУ, 2006. – С. 7 – 14.
2. Даль В. Толковый словарь живого русского языка: В 4. – М.: Русский язык, 1989.
3. Зимняя И.А. Компетентностный подход в современном образовании//Высшая школа: проблемы и перспективы – 2004/В.С. Аванесов, С.С. Ветохин, В.М. Жданович и др.. – Мн.: РИВШ, 2005. – С. 69-70.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования – 2004/В.С. Аванесов, С.С. Ветохин, В.М. Жданович и др.. – Мн.: РИВШ, 2005. – С. 71- 85.
5. Маркова А.В. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя// Советская педагогика. 1990. №8.
6. Оскарсон Б. Базовые навыки как обязательный компонент высококачественного профессионального образования / Б. Оскарсон // Оценка качества профессионального образования: доклад 5 / под общ. Ред. В.И. Байденко, Дж Ван Зантворта. Европейский фонд подготовки кадров: проект ДЕЛФИ.М., 2001.
7. Хуторской А.В. (редактор-составитель). Общепредметное содержание образовательных стандартов: проект «Стандарт общего образования» М., 2002.